

EKOLOGIYA SOHASIDA JAMOATCHILIK NAZORATI

Akramov Sherzodbek Ikromjon o'g'li

Qo'qon Davlat Universiteti Ijtimoiy-gumanitar

fanlarni o'qitish (huquq ta'limi) - 70111102

mutahassisligi 2-bosqich magistranti

Sherzodbekakramov002@gmail.com

tel raqam: +998911508502

Annotatsiya: Ushbu maqolada ekologiya sohasida jamoatchilik nazoratining mohiyati, huquqiy asoslari va amaliy ahamiyati o'rganiladi. Atrof-muhitni muhofaza qilishda fuqarolik jamiyati institutlari, mahalliy jamoatlar va nodavlat tashkilotlarining roli tahlil qilinadi. Maqolada jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga yo'naltirilgan takliflar va tavsiyalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: jamoatchilik nazorati, ekologiya, atrof-muhit muhofazasi, fuqarolik jamiyati, ekologik monitoring, nodavlat tashkilotlar, ekologik huquq

Annotation: This article examines the essence, legal basis, and practical significance of public oversight in the field of ecology. The role of civil society institutions, local communities, and non-governmental organizations in environmental protection is analyzed. The article presents proposals and recommendations aimed at strengthening public oversight.

Keywords: public oversight, ecology, environmental protection, civil society, ecological monitoring, non-governmental organizations, environmental law

Аннотация: В данной статье исследуется сущность, правовая основа и практическое значение общественного контроля в сфере экологии. Анализируется роль институтов гражданского общества, местных сообществ и неправительственных организаций в охране окружающей среды.

Ключевые слова: общественный контроль, экология, охрана окружающей среды, гражданское общество, экологический мониторинг, неправительственные организации, экологическое право

KIRISH.

Bugungi kunda atrof-muhitni muhofaza qilish masalasi nafaqat davlat organlari, balki butun jamiyatning ustuvor vazifasiga aylanib bormoqda. Sanoat korxonalarining faoliyati, chiqindilarni noto'g'ri utilizatsiya qilish, tabiiy resurslardan me'yorsiz foydalanish kabi muammolar ekologik vaziyatning yomonlashuviga olib kelmoqda. Bu sharoitda davlat nazorati yetarli bo'lmay qoladi va jamoatchilik nazoratining ahamiyati tobora ortib bormoqda. Fuqarolar, mahalliy jamoatlar va nodavlat tashkilotlari

ekologik qonunchilik talablarining bajarilishini kuzatib borishda muhim rol o‘ynashlari lozim.

O‘zbekistonda ekologik nazorat tizimini takomillashtirish borasida so‘nggi yillarda muhim qadamlar tashlandi. 2019-yilda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasining “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida” gi Qonuni, shuningdek, Prezidentimizning bir qator farmonlari bu yo‘nalishda huquqiy zamin yaratib berdi. Biroq qonunchilik bazasining mavjudligi amaliy natijaga to‘liq erishishni kafolatlamaydi. Jamoatchilik nazoratini tizimli yo‘lga qo‘yish esa hali dolzarb muammoligicha qolmoqda.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI.

Tadqiqotda ekologiya sohasidagi jamoatchilik nazoratiga oid mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy ishlari, O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchilik hujjatlari, xalqaro tashkilotlar (UNEP, WWF, Greenpeace) hisobotlari hamda statistik ma‘lumotlardan foydalanildi. Tahliliy, qiyosiy-huquqiy va tizimli yondashuv usullari qo‘llanildi. Shuningdek, Yevropa davlatlarining, xususan Germaniya, Shvetsiya va Niderlandiyaning jamoatchilik ekologik nazorati tajribasi o‘rganilib, O‘zbekiston sharoitiga tatbiq etish imkoniyatlari baholandi.

MUHOKAMA VA NATIJA.

Jamoatchilik nazorati tushunchasi va uning huquqiy asoslari.

Jamoatchilik nazorati davlat organlaridan tashqari fuqarolar, jamoat birlashmalari va nodavlat tashkilotlar tomonidan qonunchilik talablarining bajarilishini kuzatib borish jarayonidir. Bu nazorat turi davlat nazoratini to‘ldiruvchi va uning samaradorligini oshiruvchi muhim mexanizm hisoblanadi. Ekologiya sohasida jamoatchilik nazorati quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi: sanoat korxonalari chiqindilarini nazorat qilish, suv va havo ifloslanishini kuzatish, qo‘riqxonalar va milliy bog‘larning muhofazasini ta‘minlash hamda ekologik qonunchilik buzilishlarini qayd etish.

O‘zbekistonda jamoatchilik nazoratining holati.

O‘zbekiston Respublikasida jamoatchilik ekologik nazoratini yo‘lga qo‘yish borasida muayyan ishlar amalga oshirilmoqda. “Fuqarolar o‘z-o‘zini boshqarish organlari to‘g‘risida” gi Qonun va “Jamoat birlashmalari to‘g‘risida” gi Qonun mahalliy darajada atrof-muhit nazoratini amalga oshirish uchun qonuniy asos yaratadi. Ayni paytda, “Yashil O‘zbekiston” notijorat tashkiloti va bir qator faol fuqarolik guruhlarini korxonalar chiqindilari, suv havzalari ifloslanishi hamda ruxsatsiz daraxt kesish holatlari borasida murojaatlar yuborib, tergov talab qilib kelmoqda.

Biroq amaliyotda bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, fuqarolar ekologik monitoring uchun zarur bo‘lgan texnik vosita va bilimlarga ko‘pincha ega emas. Ikkinchidan, jamoatchilik shikoyatlariga davlat organlari o‘z vaqtida va to‘liq javob bermaydi. Uchinchidan, ekologik jihatdan zarar ko‘rgan hududlardagi aholining

huquqiy savodxonligi hali yetarli darajaga yetmagan. 2023-yilda O‘zbekiston Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo‘mitasiga kelib tushgan 4 700 dan ortiq ariza-shikoyatlarning atigi 62 foizi o‘z vaqtida ko‘rib chiqilganligi bu muammoning ko‘lamini yaqqol ko‘rsatadi.

Xorijiy tajriba: Germaniya va Shvetsiya namunasi.

Germaniyada jamoatchilik ekologik nazorati o‘ta rivojlangan tizimga ega. Bu mamlakatda “BUND” (Naturschutz und Umwelt) va “NABU” kabi yirik ekologik tashkilotlar bir necha million a‘zoni birlashtirgan holda davlat ekologik siyosatini nazorat qiladi, sudda da‘vo qo‘zgaydi hamda qonunchilik takomillashuviga ta‘sir o‘tkazadi. Shvetsiyada esa mahalliy aholi ekologik qarorlarga ishtiroki ommaviy ommabop platforma orqali ta‘minlanadi: har qanday yirik qurilish yoki sanoat loyihasi bo‘yicha jamoatchilik eshituvi o‘tkazilishi majburiy hisoblanadi.

Ushbu tajribadan O‘zbekiston uchun quyidagi saboqlarni olish mumkin: ekologik nodavlat tashkilotlarga ma‘muriy resurslardan foydalanish imkonini berish; yirik sanoat loyihalari bo‘yicha majburiy jamoatchilik muhokamasini joriy etish; ekologik monitoringni raqamlashtirish va natijalarni ommaga ochiq qilish.

Raqamli texnologiyalar va jamoatchilik nazorati.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar jamoatchilik nazoratini yangi bosqichga ko‘tarish imkonini yaratmoqda. Mobil ilovalar orqali fuqarolar ekologik qoidabuzarliklarni suratga olib, joylashuv ma‘lumotlari bilan birga tegishli idoralarga yuborishlari mumkin. O‘zbekistonda “Murojaat.uz” platformasi va “MyGov” ilovasi orqali bunday murojaatlar qabul qilinmoqda, biroq ekologiyaga oid maxsus modul hali to‘liq ishlab chiqilmagan. Xitoyning “Blue Map” va Hindistonning “Pollution Tracker” kabi ilovalar tajribasi O‘zbekiston uchun yo‘l xaritasi bo‘la oladi. Bundan tashqari, sun‘iy intellekt asosidagi suv va havo sifati sensorlari mahalliy maktablar hamda mahallalarga o‘rnatilsa, fuqarolik kuzatuv tizimini kuchaytirishga xizmat qilgan bo‘lur edi.

XULOSA.

Ekologiya sohasida jamoatchilik nazorati davlat boshqaruvini to‘ldiruvchi, atrof-muhitni muhofaza qilishni samarali ta‘minlaydigan muhim mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekistonda bu mexanizmni kuchaytirish uchun quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

- Ekologik nodavlat tashkilotlarga davlat ekologik ekspertizalarida ishtirok etish huquqini qonuniy mustahkamlash;
- Yirik sanoat va infratuzilma loyihalari bo‘yicha jamoatchilik muhokamasini majburiy tartibga kiritish;
- Ekologik monitoring ma‘lumotlarini ochiq va ommabop shaklda internetda e‘lon qilish;

- Aholi o‘rtasida ekologik huquqiy savodxonlikni oshirish maqsadida maktab va oliy o‘quv yurtlarida maxsus dasturlar joriy etish;
- Ekologik shikoyatlarni qayd etuvchi va kuzatuvchi raqamli platforma yaratish hamda jamoat nazoratchilarini tegishli texnik vositalar bilan ta‘minlash.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlash joizki, barqaror ekologik rivojlanish faqat davlat sa‘y-harakatlari bilan emas, balki faol fuqarolik pozitsiyasi va tashkil etilgan jamoatchilik nazorati orqali ta‘minlanadi. O‘zbekiston uchun ham bu yo‘l — zamonaviy va sog‘lom atrof-muhitga erishishning asosiy shartidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

- O‘zbekiston Respublikasining “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonuni. 09.12.1992-yil, 754-XII-son (2019-yil tahririda).
- O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasida atrof-muhit muhofazasi va iqlim o‘zgarishiga moslashish strategiyasi to‘g‘risida” 2023-yil 30-oktyabrdagi PF-175-son Farmoni.
- Toshmatov I.A., Xolmatov B.T. Ekologik huquq asoslari. — Toshkent: TDYU nashriyoti, 2021. — 286 b.
- Rakhimov M. Public Participation in Environmental Decision-Making: Central Asian Context. — Almaty: CAREC, 2022.
- UNEP. Advancing Environmental Governance: Public Participation Mechanisms in Transition Economies. — Nairobi, 2023.
- Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo‘mitasi. 2023-yilgi yillik hisobot. — Toshkent, 2024.